

Een replicaonderzoek naar de kennis van Nederlandse spelling en grammatica bij laatstejaarsleerlingen aso en vwo

Filip Devos en Judit De Vilder

Samenvatting

In 2008 toonde onderzoek aan dat laatstejaarsleerlingen aso (algemeen secundair onderwijs) in Vlaanderen en vwo (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs) in Nederland (n=359) de eindtermen/kerndoelen Nederlands voor spelling en grammatica niet of nauwelijks haalden. De onafhankelijke variabelen die toen onderscheiden werden, waren land (Vlaanderen/aso versus Nederland/vwo), schoolnet (Vlaamse athenea/Vlaamse colleges), sekse (man/vrouw) en studierichting (klassieke talen/niet-klassieke talen) (Van Vooren, 2008).

Deze bijdrage rapporteert over een replicaonderzoek om de evolutie van de spelling- en grammaticakennis over tien jaar tijd vast te stellen (De Vilder, 2018). De nieuw onderzochte cohorte Vlaamse en Nederlandse participanten (n=362) uit het laatste jaar aso en vwo legden dezelfde test af als in 2008. De test peilde naar de spelling van woorden en werkwoorden, en de benoeming van woordsoorten en zinsfuncties.

Er werd in de eerste plaats onderzocht of de minimumdoelen Nederlands in 2018 behaald werden voor spelling en grammatica. Vervolgens werden de testresultaten vergeleken met de cijfers van 2008. In tien jaar tijd is het niveau van de laatstejaarsleerlingen voor spelling (maar) licht achteruitgegaan, maar de resultaten voor grammatica, vooral voor zinsontleding, zijn (alarmerend) sterk gedaald.

De resultaten van het replicaonderzoek zijn maatschappelijk belangrijk, nu de inhoud van het schoolvak Nederlands, in Nederland én in Vlaanderen, ter discussie staat. De Vlaamse overheid, bij monde van Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits, stelde onlangs immers: 'Wetenschappelijk gezien bestaan er geen harde bewijzen van een dalend niveau van spelling en grammatica. Maar vanuit het onderwijsveld komen er inderdaad signalen dat het algemene taalniveau van leerlingen achteruitgaat' (Stevens, 2016:37).

1. Achtergrond

1.1. Grammatica en taalbeschouwing

Deze bijdrage rapporteert over een replicaonderzoek om de evolutie van de spelling- en grammaticakennis over tien jaar tijd vast te stellen. De nieuw onderzochte cohorte Vlaamse en Nederlandse participanten (n=362) uit het laatste jaar aso en vwo legden dezelfde test af als in 2008. De test peilde naar de spelling van woorden en werkwoorden, en de benoeming van woordsoorten en zinsfuncties, onderwerpen die volgens onderzoek aan bod zouden moeten (blijven) komen in het curriculum (Van Rijt et al., 2018).

In deze bijdrage gaat het niet over:

- de rationale, meer bepaald de vraag of taalbeschouwing (grammatica) een al dan niet positieve invloed heeft op (communicatieve) vaardigheden, of überhaupt aan bod zou moeten komen in het curriculum (zie onder meer recent internationaal onderzoek van Watson en Newman, 2017; en Nederlands-Vlaams onderzoek van Vanhooren et al., 2017);
- de inhoud van de deelcomponent ‘taalbeschouwing’, meer bepaald de vraag welke (nieuwe) taalkundige begrippen of linguïstische concepten aan bod zouden moeten komen in het moedertaalonderwijs Nederlands (zie onder meer recent Van Rijt et al., 2018);
- de methodiek/didactiek, meer bepaald de vraag hoe het taalbeschouwingsonderwijs aangepakt zou moeten worden wat theoretisch model betreft (zie onder meer Van Rijt, 2016) of wat methodiek betreft (Arends et al., 2010);
- andere componenten binnen het schoolvak Nederlands (de vier vaardigheden en literatuur).

Met dit replicaonderzoek hopen we wel enkele bouwstenen aan te kunnen reiken voor het actuele maatschappelijke debat rond het onderwijs Nederlands in Vlaanderen en Nederland, waar niet alleen overheidsorganisaties zoals de Taalunie (zie Vanhooren et al., 2017) en academici bij betrokken zijn, maar ook het onderwijsveld zelf, onder meer in de vorm van allerlei denkgroepen van leraren (zie onder meer <http://oogvandemeester.be>, <https://curriculum.nu/ontwikkelteam/nederlands/en> Vakdidactiek Geesteswetenschappen, 2016).

1.2. Spelling- en grammaticakennis anno 2008

In 2008 toonde Van Vooren aan dat laatstejaarsleerlingen aso (algemeen secundair onderwijs) in Vlaanderen en vwo (voorbereidend wetenschappelijk onderwijs) in Nederland (n=359) de eindtermen Nederlands voor spelling en grammatica niet of nauwelijks haalden. De onafhankelijke variabelen die toen onderscheiden werden, waren land (Vlaanderen/aso versus Nederland/vwo), schoolnet (Vlaamse athenea/Vlaamse colleges), sekse (man/vrouw) en studierichting (klassieke talen/niet-klassieke talen).

De test bestond uit zinnen die genomen werden uit handboeken Nederlands. Voor de methodologie verwijzen we naar sectie 3. Tabel 1 toont dat Vlaamse leerlingen over de hele lijn slagen voor de component spelling. De twee componenten met scores onder de 50% (in de tabel in het vet gemarkeerd) zijn woordsoorten en zinsontleding. Die lage scores vinden we in de niet-Latijnse groepen. Woordsoorten vormen een probleem voor alle niet-Latijnse informanten, zinsontleding voor de mannelijke niet-Latijnse groepen. Latijnse informanten scoren over de hele lijn beter dan hun niet-Latijnse collega's.

	atheneum		college	
	Latijn	niet-Latijn	Latijn	niet-Latijn

	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw
spelling woorden	60	60	57	53	60	60	53	57
spelling werkwoorden	80	87	70	80	83	87	73	77
woordsoorten	72	66	38	38	74	70	24	48
zinsfuncties	70	67	47	53	80	73	33	60

Tabel 1: Gemiddelde scores (in percentages) Vlaamse leerlingen 2008

Tabel 2 toont dat Nederlandse leerlingen slagen voor spelling, maar de grammaticale componenten woordsoorten en - vooral - zinsontleding vormen duidelijk een probleem.

	atheneum (niet-Latijn)	
	man	vrouw
spelling woorden	57	57
spelling werkwoorden	63	77
woordsoorten	42	46
zinsfuncties	23	33

Tabel 2: Gemiddelde scores (in percentages) Nederlandse leerlingen 2008

2. Onderzoeksvragen

In deze paper wordt een antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvraag: “Hoe evolueerde de spelling- en grammaticakennis van laatstejaarsleerlingen aso en vwo tussen 2008 en 2018?”. Dat zal gebeuren aan de hand van de volgende deelvragen:

- (1) Halen aso-/vwo-laatstejaarsleerlingen anno 2018 de eindtermen voor spelling en grammatica, en doen ze het beter of minder goed dan tien jaar geleden?, en
- (2) Wat zijn in 2018 ten opzichte van 2008 de verschillen tussen aso en vwo, mannen en vrouwen, leerlingen Latijn en niet-Latijn, en Vlaamse athenea en colleges?

Voor de invloed van de variabelen formuleren we de volgende hypotheses:

- (1) aso en vwo

In Van Vooren (2008) kon geen noemenswaardig verschil vastgesteld worden tussen leerlingen aso (Vlaanderen) en vwo (Nederland). Behalve voor het onderdeel grammatica, meer bepaald zinsontleding, waar aso hoger scoorde dan vwo, waren de scores voor spelling en grammatica (onderdeel woordsoorten) tamelijk gelijklopend in beide landen. Het is dus aannemelijk dat in 2018 de verschillen tussen aso en vwo niet noemenswaardig zullen toenemen.

- (2) mannen en vrouwen

Uit Van Langen en Driessen (2006) blijkt dat meisjes significant beter presteren voor taal dan jongens, zowel in het primair als in het secundair onderwijs. Ook in Van Vooren (2008) scoren meisjes op veel vlakken beter dan jongens. We leiden daaruit af dat meisjes ook in 2018 beter zullen scoren voor spelling en grammatica.

(3) leerlingen Latijn en niet-Latijn

Uit Barrett (2008) blijkt dat klassieke talen zoals Latijn en Grieks een goede basis bieden voor de verwerving van (vreemde) talen. Klassieke talen zouden het inzicht in structuren van andere talen versterken. Uit Declercq en Verboven (2010) komt in verband met de slaagkansen aan Vlaamse universiteiten naar voren dat de slaagkansen van leerlingen met een component klassieke talen (of wiskunde) in hun aso-diploma aanzienlijk hoger liggen dan leerlingen zonder die componenten in hun diploma. Op basis van die bijdragen kan verondersteld worden dat leerlingen die Latijn studeren, in 2018 hoger zullen scoren dan leerlingen die geen Latijn studeren. Dat was ook de bevinding van Van Vooren (2008).

(4) Vlaamse athenea en colleges

Volgens Declercq en Verboven (2010) hebben leerlingen die aan een vrije (meestal katholieke) school gestudeerd hebben (colleges), een universitaire slaagkans die 20% hoger ligt dan van leerlingen die uit het gemeenschaps- of officieel onderwijs komen (athenea). Op basis hiervan verwachten we dat leerlingen in colleges het beter zullen doen dan leerlingen in athenea.

3. Methodologie

3.1. Participanten

De omstandigheden van het experimenteel onderzoek van Van Vooren (2008) werden zo exact mogelijk herhaald. Net als in Van Vooren (2008) namen in totaal acht scholen deel aan dit onderzoek: vier Vlaamse scholen, waaronder twee colleges en twee athenea, en vier Nederlandse scholen, allemaal athenea. De acht scholen zijn dezelfde als in 2008 en werden per e-mail en/of telefonisch gecontacteerd.

Er namen in totaal 362 laatstejaarsleerlingen deel aan het onderzoek, ongeveer evenveel als in Van Vooren 2008 (n=359). Van dat aantal waren er 268 Vlaamse leerlingen (2008: n=269) en 94 Nederlandse (2008: n=90). De bereidheid om aan het onderzoek deel te nemen, was kleiner in Nederland. Er werden 140 leerlingen uit Vlaamse athenea getest (2008: n=135) en 128 leerlingen uit Vlaamse colleges (2008: n=134). 94 leerlingen kwamen uit Nederlandse athenea (2008: n=76).

Verder waren 138 van de participanten jongens (2008: n= 120) en 224 van hen meisjes (2008: n=239). Tot slot waren er 98 leerlingen die Latijn studeren (2008: n=136) en 264 leerlingen die dat niet doen (2008: n=223).

3.2. Test

De 362 participanten legden een schriftelijke test af, identiek aan de test uit Van Vooren (2008). Het onderzoek is dus experimenteel. De test werd opgesteld aan de hand van examenvragen van niet-deelnemende scholen en de meeste vragen komen uit frequent gebruikte handboeken Nederlands. De test is ook gebaseerd op de eindtermen en kerndoelen Nederlands die door respectievelijk de Vlaamse (eindtermen.vlaanderen.be) en Nederlandse overheid (Nationaal Expertisecentrum Leerplanontwikkeling, slo.nl) worden opgelegd. In tien jaar tijd zijn die eindtermen en kerndoelen niet veranderd. Dezelfde handboeken worden nog gebruikt, en dezelfde terminologie wordt nog gehanteerd.

De test bevat twee componenten, met name spelling en grammatica, en telt vier vragen in totaal, ofwel twee vragen per component. Voor spelling is er een vraag op 15 punten over spelling van woorden en een tweede vraag op 15 punten over spelling (vervoeging) van werkwoorden. In de eerste vraag kregen de leerlingen 15 al dan niet correct gespelde woorden die ze indien nodig moesten verbeteren. In de tweede vraag moesten in zinnen de juiste eindletters (d, t, dt, dd, tt) of werkwoordsvormen ingevuld worden. Voor de component grammatica bevat de test een vraag over woordsoorten op 25 punten en een vraag over zinsontleding op 15 punten. In de eerste vraag moesten leerlingen van 25 in zinnen onderstreepte woorden de juiste woordsoort geven. De tweede grammaticale vraag bevat vier zinnen die gesplitst moesten worden in zinsdelen, die vervolgens benoemd moesten worden. Bij alle vragen werd één punt per fout afgetrokken. In totaal waren er 70 punten te verdienen op de test. De leerlingen kregen 20 minuten de tijd om de test op te lossen. De test verliep anoniem, maar elke leerling moest wel correct invullen of hij/zij Vlaming of Nederlander is, man of vrouw, in een college of atheneum schoolloopt, en Latijn of geen Latijn studeert.

3.3. Verwerking

Na verbetering aan de hand van een verbeter sleutel werden alle testresultaten in Excel ingevoerd: voor elke participant werd de persoonlijke informatie (Vlaming/Nederlander, man/vrouw, college/atheneum, (niet-)Latijn) samengebracht met de scores voor spelling van woorden, vervoeging van werkwoorden, benoeming van woordsoorten, zinsontleding en de totale score. Op die manier konden de bekomen onafhankelijke variabelen (persoonlijke informatie) en afhankelijke variabelen (scores) gefilterd en berekend worden.

De resultaten van de tests van 2018 werden statistisch verwerkt in SPSS Statistics 24. Daaruit is gebleken of de verschillen tussen de variabelen al dan niet significant zijn. Per onafhankelijke variabele werd hiervoor een non-parametrische test uitgevoerd.

4. Resultaten

4.1. Halen aso-/vwo-laatstejaarsleerlingen anno 2018 de eindtermen voor spelling en grammatica, en doen ze het beter of minder goed dan tien jaar geleden?

Tabel 3 toont aan dat gemiddeld de Vlaamse informanten de eindtermen halen voor spelling en woordsoorten. Niet-Latijnse leerlingen in atheneum echter hebben moeite met woordsoorten. Zinsontleding vormt voor bijna alle groepen een probleem. Over een periode van tien jaar is de kennis van zinsontleding flink achteruitgegaan.

	atheneum				college				gemiddeld
	Latijn		niet-Latijn		Latijn		niet-Latijn		
	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	man	vrouw	
spelling woorden	60 > 57	60 > 59	57 > 50	53 > 54	60 > 57	60 > 63	53 > 60	57 > 57	58 > 57
spelling werkwoorden	80 > 78	87 > 82	70 > 63	80 > 68	83 > 79	87 > 84	73 > 87	77 > 71	80 > 77
woordsoorten	72 > 67	66 > 66	38 > 29	38 > 38	74 > 68	70 > 72	24 > 65	48 > 57	54 > 57
zinsontleding	70 > 33	67 > 42	47 > 13	53 > 18	80 > 63	73 > 54	33 > 58	60 > 36	60 > 40

Tabel 3: Gemiddelde scores Vlaamse leerlingen 2008 > 2018

Nederlandse leerlingen, zo blijkt uit tabel 4, halen de eindtermen voor spelling, maar niet voor grammatica. Over een periode van tien jaar zijn de scores voor woordsoorten en vooral zinsontleding drastisch gedaald.

	atheneum (niet-Latijn)		gemiddeld
	man	vrouw	
spelling woorden	57 > 55	57 > 53	57 > 54
spelling werkwoorden	63 > 66	77 > 68	70 > 67
woordsoorten	42 > 38	46 > 35	44 > 37
zinsontleding	23 > 10	33 > 12	28 > 11

Tabel 4: Gemiddelde scores Nederlandse leerlingen 2008 > 2018

4.2. Wat zijn in 2018 ten opzichte van 2008 de verschillen tussen aso en vwo, mannen en vrouwen, leerlingen Latijn en niet-Latijn, en Vlaamse atheneea en colleges?

4.2.1. Aso en vwo

Zoals blijkt uit tabellen 3 en 4, scoren Vlaamse leerlingen over de hele lijn (nog steeds) stukken beter dan hun Nederlandse collega's.

4.2.2. Mannen en vrouwen

Tabel 5 toont aan dat vrouwelijke leerlingen (nog steeds) over de hele lijn beter scoren dan mannen. Op tien jaar tijd zijn ze er relatief minder op achteruitgegaan dan hun mannelijke medeleerlingen.

	man	vrouw
spelling woorden	58 > 53	58 > 60
spelling werkwoorden	75 > 67	83 > 73
woordsoorten	54 > 40	55 > 52
zinsontleding	49 > 20	55 > 33
gemiddeld	59 > 46	63 > 54

Tabel 5: Gemiddelde scores voor mannen en vrouwen 2008 > 2018

4.2.3. Leerlingen Latijn en niet-Latijn

In tabel 6 zien we dat leerlingen die Latijn volgen (nog steeds) over de hele lijn betere resultaten halen dan niet-latinisten. Op tien jaar tijd zijn ze er relatief minder op achteruitgegaan dan hun niet-Latijnse medeleerlingen, maar opvallend is alweer de achteruitgang voor de component zinsontleding.

	Latijn	Niet-Latijn
spelling woorden	61 > 60	56 > 53
spelling werkwoorden	85 > 80	73 > 67
woordsoorten	69 > 68	39 > 40
zinsontleding	63 > 47	42 > 20
gemiddeld	69 > 66	52 > 46

Tabel 6: Gemiddelde scores voor Latijnse en niet-Latijnse leerlingen in Vlaanderen 2008 > 2018

4.2.4. Vlaamse athenea en colleges

Leerlingen in colleges doen het beduidend beter dan leerlingen in athenea in Vlaanderen, vooral wat grammatica betreft. Dit is de enige variabele waarvoor over een periode van tien jaar, een duidelijk drastische verandering valt waar te nemen. Dat is stof voor verder onderzoek.

	atheneum	college
spelling woorden	58 > 53	58 > 60
spelling werkwoorden	79 > 73	80 > 80
woordsoorten	54 > 44	54 > 64
zinsontleding	59 > 20	62 > 47
gemiddeld	62 > 46	63 > 63

Tabel 7: Gemiddelde scores voor athenea en colleges in Vlaanderen 2008 > 2018

5. Discussie en conclusie

Dit is het eerste (weliswaar beperkte) longitudinale onderzoek naar de (vermeende) achteruitgang van de spelling- en grammaticakennis van leerlingen aso/vwo. Die achteruitgang is althans de perceptie van leraren zelf (Devos, 2012; Devos en Van Vooren, 2014). De Vlaamse overheid, bij monde van Vlaams minister van Onderwijs Hilde Crevits, stelde in 2016: “Wetenschappelijk gezien bestaan er geen harde bewijzen van een dalend niveau van spelling en grammatica. Maar vanuit het onderwijsveld komen er inderdaad signalen dat het algemene taalniveau van leerlingen achteruitgaat” (Stevens, 2016:37). Om die vermeende achteruitgang empirisch te testen voerden we een replicaonderzoek uit over een periode van tien jaar.

Het onderzoek had als belangrijkste resultaten:

(1) Vlaamse laatstejaarsleerlingen aso halen de eindtermen voor spelling en woordsoorten. Zinsontleding vormt voor de meeste groepen een probleem. Op tien jaar tijd is de kennis van zinsfuncties drastisch, in Nederland zelfs dramatisch, gedaald.

(2) in alle vier de onderzochte domeinen (spelling van woorden, spelling van werkwoorden, woordsoortenkennis en zinsontleding) doen Vlaamse aso-leerlingen het beter dan Nederlandse vwo-leerlingen, scores vrouwen beduidend beter dan mannen, leerlingen Latijn beter dan niet-latinisten, en colleges beter dan athenea.

Wat de verschillende componenten in het curriculum van het schoolvak Nederlands betreft, kunnen we stellen dat traditionele grammatica, i.e. kennis van woordsoorten en zinsfuncties, een probleem vormt. In die zin heeft dit onderzoek aangetoond dat er wel degelijk 'harde bewijzen' zijn voor een dalend niveau.

Literatuur

- Arends, Enti, Hanneke Bakker, Elsbeth Buunk, Heleen Dijks, Rianne de Goede, Wieke Hillen, Madeleine Laumann, Sarah Maas en Karin van der Worp (2010), Effectiviteit van grammaticaonderwijs. In: *Levende Talen Magazine* 7, blz. 16-19.
- Barrett, C. (2008), *Keys to Language and Cultural Awareness*. [2pp.]. Geraadpleegd op 22 mei 2018 op <https://www.bolchazy.com/Assets/Bolchazy/extras/KeystoLanguageandCulturalAwareness.pdf>.
- Declercq, K. en F. Verboven (2010), *Slaagkansen aan Vlaamse universiteiten: tijd om het beleid bij te sturen?* [14pp.]. Geraadpleegd op <http://www.classicvlaanderen.be/informatie/cijfermateriaal/slaagkansen.pdf>.
- De Vilder, Judit (2018), *Evolutie van de spelling- en grammaticakennis in Vlaanderen en Nederland. Een experimenteel onderzoek bij laatstejaarsleerlingen aso en vwo*. Ongepubliceerde masterproef. Universiteit Gent: vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie.
- Devos, F. (2012), Grammatica in het Vlaamse lager en secundair onderwijs: een verkennend attitudeonderzoek bij leerkrachten. In: *Over Taal*, 51-5, blz. 134-137. Geraadpleegd op <http://www.overtaal.be/varia/Dossier%20grammatica.pdf>
- Devos, F. en V. Van Vooren (2014), Teachers' attitudes towards (the alignment between) grammar in the L1 language curriculum of primary and secondary education. In: *ICERI 2014 Proceedings CD*. Sevilla: IATED, blz. 5642-5651.
- Stevens, J. (2016), Spelling? Wasda? Steeds minder leerlingen kunnen zonder fouten schrijven. In: *Knack*, 46-6, blz. 34-37.
- Vakdidactiek Geesteswetenschappen (2016), *Manifest Nederlands op school*. [2pp.]. Geraadpleegd op <https://vakdidactiekgw.nl/2016/01/20/manifest-nederlands-op-school/>.
- Vanhooren, Steven, Carlijn Pereira en Maryse Bolhuis (2017), *Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Algemeen Secretariaat Nederlandse Taalunie [visietekst. 31pp.]. Geraadpleegd op http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/Iedereen_taalcompetent_o.pdf.
- Van Langen, A. en G. Driessen (2006), *Sekseverschillen in onderwijsloopbanen. Een internationaal comparatieve trendstudie*. [146pp.]. Geraadpleegd op http://www.academia.edu/2982251/Sekseverschillen_in_onderwijsloopbanen._Een_internationaal_comparatieve_trendstudie.
- Van Rijt, Jimmy (2016), De meerwaarde van valentie als taalkundig concept binnen het grammaticaonderwijs. In: *Levende Talen Magazine* 7, blz. 7-10.
- Van Rijt, Jimmy, Peter de Swart en Peter-Arno Coppens (2018), Linguistic concepts in L1 grammar education: a systematic literature review. In: *Research Papers in Education*. ISSN: 0267-1522 (Print) 1470-1146. Geraadpleegd op <https://doi.org/10.1080/02671522.2018.1493742>.

- Van Vooren, V. (2008), *Grammar education in Dutch. Study of the Dutch grammar level in the final year of secondary education in Flanders and the Netherlands*.
Ongepubliceerde masterproef. Hogeschool Gent: Departement Vertaalkunde.
- Watson, A. en R. Newman (2017), Talking Grammatically: L1 Adolescent Metalinguistic Reflection on Writing. In: *Language Awareness*, 26-4, blz. 381–398.
doi:10.1080/09658416.2017.1410554

Judit De Vilder studeerde in 2018 af als master in het tolken aan de vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie van de Universiteit Gent. Filip Devos begeleidde haar bij haar scriptie over de evolutie van de spelling- en grammaticakennis.

e-mail: filip.devos@ugent.be en devilder.judit@gmail.com